

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΤΟ "ΚΡΑΤΟΣ ΠΑΡΟΧΩΝ" ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Η κρίση της παραδοσιακής βιομηχανίας, ο μεγάλος τεχνολογικός και οικονομικός μετασχηματισμός του σύγχρονου καπιταλισμού, η κατάργηση των οικονομικών συνόρων και η συνακόλουθη μειωμένη αποτελεσματικότητα του κενστανισμού - καθώς και η εξασθένηση του συλλογικού "εμείς" των λαϊκών στρωμάτων - θέτουν σε σκληρή δοκιμασία όλη τη μεταπολεμική οικονομική και κοινωνική φιλοσοφία της μεταπολεμικής αριστεράς. Η ιδέα ότι η κοινωνική δικαιοσύνη και η οικονομική ανάπτυξη αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, ιδέα που γαλούχησε γενιές ανθρώπων στη Δ. Ευρώπη και βρήκε την εναργέστερη υλοποίησή της στο Κράτος - Πρόνοιας, έχει χάσει σήμερα την παλαιά της ισχύ. Το τέλος αυτής της εξίσωσης (κοινωνική δικαιοσύνη = οικονομική πρόοδος) - εξίσωση που απετέλεσε επί δεκαετίες το ισχυρότερο επιχείρημα της σοσιαλιστικής αριστεράς και της επέτρεψε να ταυτίσει πειστικά τη δική της πολιτική και κοινωνική προοπτική με τη προοπτική και το συμφέρον ολοκλήρωσης της κοινωνίας - άφησε τον προσθετικό "χώρο" χωρίς σαφές και διακριτό κοινωνικό και ιδεολογικό "στιγμα". Σε αυτό το τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα η οικονομική-κοινωνική πολιτική των αριστερών κομμάτων δεν πείθει ούτε τα στερημένα οικονομικά και μορφωτικά στρώματα, φυσικούς αποδέκτες του αριστερού πολιτικού λόγου, ούτε το σύνολο της κοινωνίας. Η βαθειά κρίση νομιμοποίησης, χρηματοδότησης και αποτελεσματικότητας του κοινωνικού κράτους, κράτος για το οποίο η αριστερά υπήρξε επί πολύ περήφανη, είναι η σημαντικότερη εκδήλωση της ανεπάρκειας των οικονομικών και κοινωνικών επιλογών της. Η απουσία μιας κοινωνικής πολιτικής αποτελεσματικής και ευκρινώς διακριτής από εκείνη των συντηρητικών δυνάμεων δημιουργεί την αίσθηση του πολιτικού και ιδεολογικού κενού. Με την οικονομική κρίση η αριστερά δεν χάνει μόνο την ιστορική ταυτότητα και την "αρετή" της, αυτό που κοινωνικά και ηθικά δικαίωνε τον πολιτικό της ρόλο, χάνει και την εκλογική αποτελεσματικότητά της. Όπως ακριβώς δε στο μεσοπόλεμο η αναποτελεσματικότητα των οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών των σοσιαλδημοκρατών συνέβαλε εξ αντικειμένου στην ανάπτυξη του εθνικισμού έτσι και σήμερα η ίδια αναποτελεσματικότητα "ευνοεί" άθελά της τις λογικές εθνικής αναδίπλωσης και τις εθνικιστικού και "επαρχιωτικού" χαρακτήρα τάσεις και στάσεις. Μόνο μια αποτελεσματική κοινωνική πολιτική μπορεί να αποτελέσει ανασχετικό φραγμό στον εθνικισμό, ο οποίος συνηθίζει να "φαρεύει" στα θολά νερά της ανασφάλειας, της ανέχειας αλλά και της αφερεγγυότητας των μεγάλων κομμάτων. Και μόνο η αριστερά μπορεί να προτείνει και να εμπνεύσει μια τέτοια πολιτική.

Η πρώτη συστηματική προσπάθεια οικοδόμησης κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα συμπίπτει με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην

εξουσία. Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή έλαβε χώρα σε μία περίοδο ιδιαίτερα δυσμενή. Η δεκαετία του 1980 είναι, σε όλη την Ευρώπη, περίοδος οικονομικής κρίσης και εξασθένησης, εάν όχι "ξηλώματος", των θεσμών του κράτους - πρόνοιας. Η δυσμενής αυτή συγκυρία υπογραμμίζει τις εγγενείς δυσκολίες που συνοδεύουν το εγχείρημα του ΠΑΣΟΚ το οποίο κινείται κυριολεκτικά "ενάντια στο ρεύμα". Υπογραμμίζει επίσης τις ιστορικές ευθύνες της ελληνικής συντηρητικής παράταξης που, δέσμια της ταξικής και πελατειακής της λογικής και του αντιδημοκρατικού μετεμφυλιακού πολιτικού πλαισίου που η ίδια δημιούργησε, έχασε τη μεγάλη ευκαιρία να διαμορφώσει - στις ευνοϊκότερες συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης της προδικτατορικής περιόδου - αξιόπιστους θεσμούς κοινωνικής πολιτικής. Το ΠΑΣΟΚ εκλήθη συνεπώς μεταδικτατορικά να "ξεχρεώσει" και τη μακρόχρονη κοινωνική αναληψία της ελληνικής δεξιάς και να "εφεύρει" μορφές αποτελεσματικής κοινωνικής προστασίας σε μία συγκυρία που η λήψη μέτρων κοινωνικής προστασίας εθεωρείτο πλέον ως αντιοικονομική. Η συμβολή του ΠΑΣΟΚ στη διεύθυνση των θεσμών του κοινωνικού κράτους είναι αδιαμφισβήτητη όπως και η λήψη μέτρων ανακούφισης των ασθενέστερων οικονομικά στρωμάτων. Όμως η δυσμενής οικονομική συγκυρία και η υιοθέτηση της λογικής των πελατειακών διανεμητικών πρακτικών του παρελθόντος - το κόστος των οποίων η οικονομική ύφεση καθιστούσε δυσβάστακτο - υπονομεύσαν καιρικά τις κοινωνικές φιλοδοξίες του κόμματος. Η οικοδόμηση ενός "πράσινου" πελατειακού δικτύου σπατάλησε τους έτσι ή αλλιώς περιορισμένους χρηματοδοτικούς πόρους και υπέσκαψε τα θεμέλια μίας ορθολογικής κοινωνικής πολιτικής. Και βεβαίως συνέβαλε - όπως άλλωστε κάθε πελατειακή συναλλακτική λογική - στην αποδιοργάνωση του ηθικού και αξιακού ιστού της κοινωνίας καθιστώντας ασαφή τη διάκριση ανάμεσα στο δικαίωμα και το προνομιό, ανάμεσα στο νόμιμο και το υπ νόμιμο, ανάμεσα στα κοινωνικά αποδεκτό και το κοινωνικά επιλήψιμο. Το κράτος παροχών τορπίλισε το κοινωνικό κράτος.

ΓΙΑ ΕΝΑ ΝΕΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Ένα σύγχρονο ελληνικό σοσιαλιστικό κόμμα δεν έχει λόγο ύπαρξης χωρίς μία κοινωνική πολιτική ικανή να περιορίσει τη κοινωνικές ανισότητες που η οικονομική ανάπτυξη παράγει. Η σημερινή οικονομική δυσπραγία αλλά και οι μεγάλες τεχνολογικές και οικονομικές μεταλλάξεις του καπιταλισμού εδραιώνουν τις κοινωνικές και ταξικές διαφορές, ενισχύουν τις συντεχνιακές συμπεριφορές, ωθούν στο κοινωνικό περιθώριο σημαντικά τμήματα του πληθυσμού. Η εμφάνιση νέων μορφών φτώχειας και κοινωνικής αποξένωσης, πολύ πιο δύσκολα αντιμετωπίσιμων από τις μορφές του παρελθόντος, εγκαλεί τα προοδευτικά κόμματα και θέτει σε αμφισβήτηση την ίδια τη πολιτική φερεγγυότητά τους. Ο εκσυγχρονισμός χωρίς κοινωνική δικαιοσύνη, χωρίς δηλαδή αντιμετώπιση των "μοντέρνων"

εκφάνσεων και εκδηλώσεων της κοινωνικής αδικίας και ανισότητας, δεν είναι εκσυγχρονισμός. Ο στόχος εντούτοις της κοινωνικής δικαιοσύνης χωρίς τον εκσυγχρονισμό του κράτους και της δημόσιας διοίκησης ή χωρίς τη διασφάλιση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας δεν μπορεί να επιτευχθεί. Ένα σύγχρονο σοσιαλιστικό κόμμα δεν δικαιούται να εγκαταλείψει το παλιό αλλά πάντα επίκαιρο αίτημα της κοινωνικής προστασίας των εχόντων ανάγκη. Δεν δικαιούται επίσης να μην απαντήσει στα πιεστικά αιτήματα ανανέωσης των πολιτικών δομών και νοοτροπιών μιας κοινωνίας που αμφισβητεί τον εαυτό της και αναπαράγει "νοσηρά" φαινόμενα και καταστάσεις. Το ΠΑΣΟΚ καλείται συνεπώς να επιτύχει σήμερα μία δύσκολη αλλά αναγκαία σύνθεση: να συγκεράσει το αίτημα του εκσυγχρονισμού με το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, την οικονομική ανάπτυξη με την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού δικτύου κοινωνικής προστασίας. Οφείλει δηλαδή να συνκρουστεί με όψεις της δικής του πολιτικής παράδοσης και κουλτούρας (πελατετακές συμπειρωσές, φόβος του λεγόμενου "πολιτικού κόστους", μικροκομματική χρήση των θεσμών, αδυναμία ανάληψης σημαντικών θεσμικών μεταρρυθμίσεων). Οφείλει όμως να εμπνευστεί από τις καλύτερες όψεις της δικής του παράδοσης και, ειδικότερα, να διατηρήσει και να εδραιώσει τους δεσμούς του με τα λαϊκά στρώματα, να εκθωράξει το αιτημά τους για μια καλύτερη θέση στη κοινωνία, για ένα αναβαθμισμένο, πιο αποδοτικό και πιο ανθρώπινο σύστημα κοινωνικής προστασίας. Το ΠΑΣΟΚ οφείλει να ενισχύσει το λαϊκό του πρόσωπο και να αποβάλλει το λαϊκιστικό του προσωπείο.

Το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα έχει φθάσει σήμερα σε αδιέξοδο. Χωρίς χρηματοδοτικούς πόρους και θεσμοανατολογικών ρυθμίσεων του παρελθόντος προσφέρει χαμηλού επιπέδου υπηρεσίες και δάλλεται από παντού. Το όλο σύστημα κοινωνικής προστασίας έχει ανάγκη μιας συνολικής και ρηθικέλευθης μεταρρύθμισης για να επιβιώσει και να παίξει το ρόλο του. Η Ελλάδα έχει ανάγκη από ένα νέο κοινωνικό κράτος, πιο "έξυπνο", πιο αποδοτικό και πιο ευέλικτο. Το νέο κοινωνικό κράτος πρέπει να στηριχθεί σε μία νέα σύλληψη της κοινωνικής προστασίας που θα αντιμετωπίσει - αποδεσμευμένη από την πελατετακή ανταλλαγή - τις προαναφερθείσες και νέες κοινωνικές ανάγκες με δίκαιο και αποτελεσματικό τρόπο. Η δοματική αύξηση των αναγκών προέλευσης, η μεγάλη αύξηση των πόρων που κατευθύνονται στις συντάξεις, το οξυμένο πρόβλημα της ανεργίας, η μεταναστευτική "εισοδή", η κρίση παραδοσιακών προνοιακών μηχανισμών όπως η οικογένεια απαιτούν νέες λύσεις. Τις λύσεις αυτές δεν τις προσφέρει ο νέο-φιλελευθερισμός και η λογική της αγοράς. Το νέο κοινωνικό παράδειγμα που έχει ανάγκη η χώρα απαιτεί τη συστράτευση όλων για τη διαμόρφωση μιας κοινωνίας περισσότερο δίκαιης, περισσότερο συνεκτικής, περισσότερο αλληλέγγυας.

Η σημερινή ελληνική κοινωνία αισθάνεται παγιδευμένη. Η απουσία μίας "κινητοποιητικής" παράστασης για το μέλλον, η απουσία ενός πειστικού καθοδηγητικού οράματος οδηγεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στην ιδιώτευση, στην απομάκρυνση από τη πολιτική ή στις εγωιστικές συντεχνιακές πρακτικές. Η ιδεολογία του ατομικού "βολέματος" μετατρέπεται σε κυρίαρχη ιδεολογία. Η ευφάντιση εθνικιστικών τάσεων, η αποστροφή προς την Ευρώπη και η "ελληνοκεντρική" αναδίπλωση δεν αποτελούν κάποια νέα "θετική" ιδεολογία αλλά μάλλον εκδήλωση ενός στεροτικού συνδρόμου. Όταν ένα ιστορικό έθνος βρίσκεται αντιμέτωπο με τη "μιζέρια" της σημερινής κατάστασής του, χωρίς λόγο και χωρίς οόλο στη διεθνή σκακιέρα, χωρίς ταυτότητα και χωρίς ακτινοβολία, τείνει να στραφεί στο ένδοξο παρελθόν. Η εθνιστική ρητορεία τείνει να υποκαταστήσει την έλλειψη βάρους και την ανικανότητα άσκησης επιρροής στο διεθνή οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό στίβο. Η προοπτική όμως δεν βoίσκεται ούτε στη στροφή προς τα πίσω ούτε στη διαίωηση των σημερινών αδιεξόδων. Η μόνη πραγματική εθνική πολιτική σήμερα είναι η ενίσχυση της διεθνούς παρουσίας της χώρας σε όλους τους τομείς: στην οικονομία, στις διεθνείς σχέσεις, στην οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στη μάχη για το περιβάλλον, στο πολιτισμό. Αλλά αυτή η ενίσχυση προϋποθέτει μία δίκαιη και ισχυρή κοινωνία, ένα αξιόπιστο κοινωνικό κράτος. Ένα κράτος που δεν θα αντιμετωπίζει τον πολίτη σαν "πελάτη", ένα κράτος που θα συνδυάσει τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας με τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Μια δίκαιη και αλληλέγγυα κοινωνία, μια κοινωνία για την οποία όλοι θα αισθανόμαστε περήφανοι, αυτός πρέπει να είναι ο στόχος μιας αληθινής εθνικής πολιτικής. Αυτό είναι το παράδειγμα που η Ελλάδα πρέπει να "προβάλλει" στους πολίτες της αλλά και στο βαλκανικό και ευρωπαϊκό χώρο. Αυτό το στόχο δεν μπορεί να τον υλοποιήσει η δεξιά. Αυτό το στείχημα μόνο οι προοδευτικές δυνάμεις μπορούν να το κερδίσουν. Και μόνον αυτές μπορούν να το χάσουν.